

ВІЙНА

Колосар Микола Якович: «Вот такіє дела при немцах билі...»

ВІКТОРІЯ БОНДАРЄВА

Колосар Микола Якович, 1931 р.н., смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., Україна; слюсар котельних установок, пенсіонер. Дата проведення: 21 листопада 2009 року. Тема: «Історія мого життя»

Микола Якович: Історія моєї життя? Родився 1931 года, 25 декабрия... Метрики у нас погоріли во врем'я війни. А ми потом метрики еті, щоб позже в армію мене забрали, поміняли на год [1]. Єсть люди на три года поміняли, щоб в Германію даже не брали [2]... Тут як вспомнить... Кажуть, шо, мол, як я усе помню? А я ж то на год раньше родився: родився 2 января, а записали декабрьом. Це ж цілий год! Год! Я 35-й год хорошо помню. Помню, як Ваню проводжали... (*Задумався. Зітхає*). А родився я у Феніно [3], Олександрівка-2 – тоді щиталась № 2 – Старобешевського району [4]... Батько й мати всю жизнь у колхозі [5] проробили. Мати на зборі урожаю проробила, і батько на всяких роботах. Сім'я у нас була ...сім'я у нас була большая: у матері й у отця було восьмеро дітей. Щас скажу, яким я був ребьнком. Я бил по возрасту шостий: Ваня, Коля, Феня, Шурка, Федька, я – шостий, Раїска з 1938 года [народження], Тоня – последня була, з

1940 года. Тоня була восьма... Ну ти записуєш?

Інтерв'юер: Ага...

Микола Якович: Самий старший брат Ваня (*Пауза*). Он з 21-го года... (*Задумався*). У 35 м году он умер... (*Зітхає*). Ну шо я скажу? Помню, как он умер... Семілетку [6] он кончіл в деревне... (*Згадує*). В Олександровке Старобешевського району Сталінської області [7] в то врем'я... А в 35-м году... (*Пауза*). Он ... Учиться пішов у восьмий клас в Донецьк... Ну і там где-то місяця, наверно, тричотири проучився, воспаление і од воспаления он умер... І привезли его сюди в Феніно хоронить... Ну шо мені запоминається – как его привезли ночью. Помню, как его вся школа... Как щас помню... Строем все шлі... Хоронили всі друзья. В общем, вся школа его хоронила (*Зітхає*). Он отлічником бил [8]. Вся школа провозжала... Это самие такіє вот первие детские воспомінанія... Чотири годіка тогда мне било, а все помню, як сьодні... (*Пауза*).

Детство... Ну как детство? До войны я учился в Феніно. В 41-м году, перед войною, 10 мая, ми переїхали... на Палкін Хутір [9]. Война ета началася 22 іюня 1941 года. Детство, война, немці, два года под окупацією [10] були... (*Пауза. Згадує*). Немці когда прийшли, колхозів не стало. Розділили нас на десятидвіркі... на десятидвіркі: землю розділили на десять хазяйнов; лошаді, бики там були – ето ми обробляли землю. Часть отдавали немцам у государство, а часть собі оставляли на пропитання [11]. Немці... (*Задумався*). У нас билі оні в то врем'я, когда рускіе отошли [12]. Немці зразу по горі, по Кальміусу [13] начали копать окопи. Уже немці предчувствовали всьо равно... Самі наступали, а самі ззду окопи рили на оборону, тільки рили не немці, а ми [14]. Я, конечно, ще пацаном бил, но в 14 – 15 год на окопи ганяли... Когда уже отступленіе у 43-м году, немці заімали тут оборону. Укрепленіе било, тут сильное било укрепленіе [15]. Со всього району молодьож ганяли. К примеру, з району тут рили, а шо дальше – з другого району, Горбачово [16], там тоже рили, там протитанковий ров, окопи... (*Пауза*) ... траншеї (*Мовчить*).

Интерв'юер: *Гм... Якими Ви запам'ятали німців?*

Микола Якович: У них, я тобі скажу, тоже порядок бил. Комендант бил. На каждую деревню свой комендант. Як вони себе проявляли? От, допустимо, гарнізон стояв, де німецька колона за нами була, і надо їм «яйця, курка, молоко – Германия далеко» [17], і – давай нас грабить. Як грабить? Прийшли – сказали, скільки курок, скільки яець, і вот ето ми отдавали. І уже до того отдавали, шо самим їсти нічого було. А комендант бил золотой, можно сказать! Он вообщє бил молодий парень, йому било 24 года... Ми обратились к коменданту. Я побежал. Мать говорить: «А ну-ка іди к Юзе (Юза його звали)». Я прийшов і говорю: «Юза, немці грабят нас!». Он зразу кучеру: «Давай запрягай лошадей!». Приїхали – і давай викидать за двір. За двором куча навозу була, і я смотрю, бере офіцера в очках і кидає туди. Молодец! (*Посміхається*). Вигнав їх і говорить: «Шоб вашей ногі здесь не било». От! А потом приходит к нам... А в то врем'я у нас еврейка-врачиха била. Ну і она – діватися нікуди: не успіла евакуироваться - лічила нас, покуда

лекарства, були, а потом кончилися... Юза прийшов, а у нас в то врем'я она була. Юза прийшов, стоїть з кучером і з матір'ю балакає. А вона, врачиха, з ними шепоче, балакає по-настоящему, по-німецьки. Він у неї спрашує: «Ви хто по національності?». А вона: «Я, мол, гречанка. До тьоті в гості прийшла». Он так улыбнулся і все. А сама ж на еврейку похожа! Чистокровна еврейка! (*Посміхається*). Он так розговарює... Я говорю: «Поліна Марківна, а ну-ка спросит: у них тоже закони якіє єсть? А то приїжджають, граблять тут нас!». «У нас, – говорит Юза, – тоже закони єсть, вплоть до розстрела! Не розрїшається грабить, нічого». Як в советской армії, так і у них тоже правіла єсть і закони. Ето оні просто так. Їм дають пайок, неплохой пайок, а їм делать нечего – вот оні і грабят. Говорит: «Больше оні сюда не прийдуть». Як-то прийшли немці опять, а мати говорить: «А ну бегі, Ніколай, за комендантом!». Оні поворачиваются: «Комендант! Комендант!» (*Каже з німецьким акцентом, змінюючи голос*), – і тікать. Боятся ж! Он же грамотно об'ясняв! Вот такіє дела при немцах билі. День у день два года під немцами билі... (*Мовчить*).

Комендант хороший був, поліцай свій був, староста був свій. У Феніно свій був поліцай, а комендант – нікуди не гожий. Староста, Ковтуненко дядя Гаврюша, хороший. У нас старостой був кучер, шо возив Юзу. Старостой був і переводчиком. Десять класів кончив, а по-німецьки, делать нечего розговарює! Де, шо – он сообщає. Оні, говорив, і облаву могут зделать, і шо хочеш! На Верезовському Хуторі [18] була облава ночью, захватили и забрали. У нас в Германию – ні одного человека не забрали, ні одного человека! І у Феніно ніхто не попав: дядько Ігнат ночью прибіг, сказав, и всі поховалися... (*Згадує*). Дядько Ігнат прийшов: «Дівчата! Сообщіть всім, шоб розбігалися, хто куди може!». Хто в комиші, хто куди поховався. Немці ходили по хатам, а молодьож порозходила... Так і сиділи по три дня. Питали: «А де ваша дочка?». «Пішла міняти хліба...». І шо? І шукай її. Так і осталися. Нікого не забрали. Із Феніно нікого не забрали...

Був дед Кіндрат... Хлібом-сіллю немців стрічав у 41-м. Так йому... Немці стоять біля нього, а дед Щербина каже: «Він – парти-

зан!»). Немці його пльоткой! «Да я... Я ето... Я той... Другой!». Вони йому як дали пльоткой, він у комишах неділю сидів! Щербина його тоже матюжищем (сам Щербина партизаном був!)... (Пауза). А відтіль як відступали [19], немці хату йому, деду Кіндрату, підпалили. Дед Щербина каже: «Ну шо, партизан? Стрїчав немців? Пльоткой получив, і хату підпалили! Це тобі не красти яблука у деда Янки!»... Я помню того деда Янку, сторожа... (Посміхається. Згадає. Задумався).

А партизани були... Война почалася – к нам все врем'я... А партизани – ето просто розведчики. Только начали окопи копать – они уже тут шествовали. Такі, шо другой раз говорили: «Бистро состаришся, еслі много будеш знать». (Посміхається). Два Василя було, два Івана ходили... Два Івана – вони попалися... Їх здав поліції староста. Староста здав, а гнав поліцей у Бешево [20], до балки догнав. У балку как загнав, они как-то руки змогли порозв'язувати і поліцей вбили. Їх по пшениці начали шукать, а люди наші бачили, де вони були, но їх не нашли. Когда уже немці отошли, прийшли два Івана за старостою. Його арештували, судили і 25 лет ему дали, і він і не вернувся. Вот так! (Пауза).

А Тунічка була депутатом облсовета, комуністка [21] до войны... Когда вже в колхозі забрали всіх, їй поручили председательствовать. Она бачить, немці підходять. Она взяла і все людям роздала: зерно, овці – усе роздала людям, щоб нічого не осталось у колхозі. Два года пробула під немцями, і ніхто і слова не сказав! Мужик її ... Он посидів за два года, того шо його в армію не забрали. Остався он... больше 50 лет ему било, бо намного старше Тунічки... лет на 20... А в Новосоловке [22] – Радченкова (її фамілія) – ту люди здали [німцям], шо депутат, і повісили... У нас знали все, голосували, і ніде ніхто нікого не предав. А когда окопи рили, тут много засланих було. Сапожник Зеленуха. Он шуби шил. А тоже нашли його, арештували і забрали... Ніхто нічого не знав: хто он бил, шо он бил. Немці арештували... (Пауза. Мовчить). Нам, пацанам, вобщє сильно не довіряли, а старикам в розговорі розказували. Вот еті два Василя билі: то там наймуться [на роботу], то там наймуться – і розказують шо-то старикам, новости... Помню, ввечері граєм в карти у Матрьони Павловни Балакаїхи (де-

лать же нічого)... Я як-то вийшов, смотрю – біла коняка, автомати, гранати... Василі розгрукують все у тітки Надьки в сараї. Я підійшов до них, а вони: «Микола, постареш, еслі много будеш знать». (Посміхається. Мовчить)

Інтерв'юер: Гм... Ви при німцях до школи ходили?

Микола Якович: При немцах ходили. Як шо не то – і я получав: раз лозиною, раз щелбана од учителя... Так ми плюнули! Он заходить: «Гуттен таг!», – а ми йому ілі не скажемо, ілі «Гуттен морген!», і він ото нас! Раз мене влупив, раз покойного Петренка. Преподавал Гавенко, царство йому небесное, только на фронт забрали – і зразу ізвещеніє прийшло, шо погіб. Син їхній у нас учителем був... Мар'я Ивановна, яка... з комендантом Юзой встречалась... А випроводжали його в армію – там сколько рьову било! Потом руськіє прийшли [23] – і п'ять год її шукали. Приходят, говорят, жила з немцем [24], а люди кажут: «Он такой мужик бил!». Ну шо тут такого? Молода, погуляла з ним. Його в армію забрали, а вона осталася. Вони сходу виїхали... (Пауза). У нас после войны Зіна Олексїевна з Донецька приїхала, а з тих старих учителів ніхто не остався [25]... (Задумався).

Война пройшла, а хата згоріла! (Задумався). Шо я хочу сказать, як стали немці оборону занімать [26], ми зразу в заброшений підвал, не в свій. Причом, хороший підвал. Туда нас поселилося п'ять сімей... І там ми под обстрелом були... По три дні сиділи без води. По водичку я лазив по-пластунськи, у підвал... приносив... А вода така... (Скривився) вонюча: горобченята плавали, я їх викидав – і пили! Я пив, усі пили! При немцах – а нука! Коли населялися, то продуктів набрали... А спали вот так (Демонструє: сидить, піджавши ноги): сиділи ряд у ряд, навколїшках, хто як – не заснуть... У каждого по троє – по четверо дітей! Например, Матрьона Павловна – троє дітей і она четверта. От так, Іра! Ми у підвалі сиділи, дїтвора спала в сирості... І ніхто не захворів, і ніхто не вмер, не простудився. Ми там небагато і були: где-то дня чотири посиділи – і руська розведка нас найшла. Ну як найшла? Старики в своїх підвалах сиділи, вони зайшли до деда Панкрата і спросили: «А где ж остальные люди? Ми прошлі, а

їх нету». Он і сказав – там-то, там-то в заброшеном... В 1939 году було переселеніє на Новий Свет [27], люди пов'їжджали, а підвали осталися. Ми тоже хотелі переселитися, а тут війна нас застала... Розведка прийшла, я її провів аж в тил врага, через еті окопи... Через Кальміус, де переходка-кладка у нас була. Ми ж пацанами бігали. Ми знали, де входи-проходи. Ну і я провів туду їх, і когдa вернувся, капітан розведки говорить: «Ну нічого! Через двоє суток ми виб'ємо немцев!»... Так він мені медаль давав «За отвагу», я не взяв... А, дійствітельно, треба було брать! Я говорю: «Хорошо, шо ми живі осталися!».

А когдa второй раз вернулися – а вернулися поблагодарить – Матрьона Павловна: «Вот ето уже немці! Немці ідуть! Щас вони нас поріжуть! Розведка пішла – їх там половили...» (*Каже, змінюючи голос*), - і тужить начала! Нікого не порізали і не половили! Ой! (*Махнув рукою. Сміється*). Вот такий я зделав подвиг: проводіл я їх через окопи, через рів, через траншеї, і білі вони в тилу врага. Капітан говорить: «Тут трудно прорвуться, – а нука! Кальміус – така ріка, шо у Кальміусі всі остануться! – Ми їх тут не возьмьом, а возьмьом їх со стороны Сталіно [28] і со стороны Комсомольська [29]» (оні ж по карті дивлять-ся). Так оно і вийшло. Немці стріляють, а руські уже в Сталіно. Як расказував етот... (*Згадує*)... дядя Сашка в Обільном [30]... (*Пауза*). Говорить, оставили немцев, штоби підірвали міст, який зривають, когдa отступленіє пройде. Немці – там і ждуть, покуда пройде, а руські уже на том берегу ждуть немцев! (*Сміється*).

А хата наша згоріла!.. Вобще поганий двір був: кабан здох, кури подохли (17 зразу за один місяць!)... Мені мати якось казала, шо стріла женщину по дорозі, забалакалися з нею – а ідуть недалеко від нашої хати... Так вона каже: «Ото такий поганий двір! Усім, хто там жив, не везе! А ваша хата де?». Мати каже: «Оце ж вона і є!», – і показує на наш двір... Так ото хата ця згоріла, дедушку ні за шо посадили... Брата Федьку не посадили, бо він малолітній був... Колоски збирали... (*Мовчить. Згадує*). Федьку не посадили, а дедушку посадили... Це було в 45-м, в декабрі місяці... Як раз війна кончилася... Зерно уже помолотили, а послід остався... А сосед каже: «Підем, Федя! Пішли, – каже, – може, шо на-

вієм курям». Пішли. Ну шо вони там навіяли? Уже під снігом той послід! Навіяли, може, по відру чи по піввідра, а з Бешево їхало на саннях начальство і побачило! От... І їх забрали... (*задумався*)... і посудили... Соседу... І сказано, як по справедливості судили! Батькові за Федьку 6 лет дали, а Гавенку – 3 года! Ну він же тоді, Петро Андреевич, секретарем був в сельсоветі! А дедушка 6 лет відсидів ні за шо... (*Каже із образою. Згадує*).

А хата наша згоріла!.. Дядя Сашка прибігає, говорить: «Хата горить!». Ну і шо, шо горить? Як же ти її тушити будеш? Все погоріло, за ісключенієм одной коровки. Ми не змогли її загнать у двір: почалася перестрілка (немці заняли оборону)... (*Задумався*). Коровка цілая осталась у сусіда... (*Пауза*). Ми встали – все згоріло... (*Пауза. задумався*). У нас згоріла хата, у сусідки Матрьони Павловни тоже, і погибла у неї корова... А на Новом Свете п'ять хат згоріло. О-о-о!... Перед етім, когдa немці одступали, я не сказав, немці просто їздили машиною і обливали хати, хутора піджигали, села горіли... Как раз в ето врем'я налетіли... руськіє кукурузняки [31] і стали їх гранатами закидать, і немці – тікають. Нам даже видно було, як вони беруть і гранати кидають... гранати кидають. (*Пауза*). Льотчики спасли, а всьо равно хата згоріла... (*Каже, наголошуючи на кожному слові. Зітхає. Пауза*).

Осінь була хорошей в 43-м году. Командуючий пострадавших і вообщє местних жителеей созвав, сходку зделав і сказав: «Хто пострадавший – розберіть бліндажі, ідіть і стройте собі хати, курені, штоби перезимувать». А ліс де брали? Була високовольтна лінія «Зугрес-Маріуполь». Немці спилили ету лінію, спилили дошки... Немці з етіх стовпів делали собі укриття, а нам уже после етого розрїшили розбирать еті бліндажі, і самі все строїли, своїми силами. Немці уходили і тікаючи, забирали, шо вспіли. В основному, што забирали? Скот уганяли, свиней стріляли, різали, когдa уходили. Например, на ту сторону перейшли, а там п'ять сімей жило. Ми дивимося, наші корови по ету сторону паслись, а їхні – по ту сторону Кальміусу. Оні ето стадо заціпили і погнали. До нас кинулись, а тут річка – нікуди! І ми тогда давай своїх коров забирать... і тут почалась пере-

стрілка... Ото таке детство! Ну шо ж – пережили 43-й год!.. (Зітхає).

Начали подимать колхози, сільське хазяйство. И начали ми працювать. Попрацювали до 47-го года – забрали нас у ФЗО [32]. У ФЗО побули... От... С ФЗО ми повтікали... Як повтікали? Побросали, прийшли колхоз подимать. А в то врем'я надо було підняти промишленость: директива з району прийшла, щоб з кожного колхоза по п'ять человек на Макіївський металургічеський завод, і ми попадаєм туда. Подимали там [промисловість]... Ну как подимали? Ми там три місяця поробили, а потом уже люди стали йти, з армії приходять, возвращаються. Онi говорять: «Если желаніе есть – работайте. Нет желанія – дамо вам ращот, їжайте в сільське хазяйство». Из нас ніхто не согласився там работать. Приїхали ми у колхоз. В колхоз тягнуло! (Пауза) В колхоз тягнуло!..

Интер'юер: Але в 1947 році важко було у селі...

Микола Якович: Важко, но в 47-м году, як такого, голоду не було: голодували люди, но ніхто не вмер... Ніхто не вмер. Трудно було... Урожай тоді який був? Все здавали в государство: подимали промишленость... А потом чуть підняли промишленость – у колхозі тоже ж работать нікому: тільки женщины робили. На женщинах і на пацанах тільки і виїжджали. А после войны хто там вернувся? Кого забрали в 41-м тих більше вернулося, а кого в 43-м – молодих мало вернулося [33]... Це – Брежнев вернувся, інвалід; Капустенко Іван – тоже інвалідом вернувся; Гришка Кравцов остався один живий і три інваліда, а то всі погибли... А ще Петро Семенович, Ілько... І все... У Феніно вообщє багато погубло! Ото таке дело, Ірина...

Пішов на курси трактористів. Послали на один год. Председатель колхоза выбрав нас: «Желаете учиться?»... За щот колхоза учили. «Хорошо» здаш – 40 трудоднів, на «п'ятьорку» здаш – 50, на «тройку» – 30 трудоднів [34]. Як ти там учишся, вони примерно пишуть, а коли вже кончив учиться, вони пишуть, скільки ти заробив. Кончив курси... Тоді трактористам платили: врожай – не врожай, а три кілограми пшенички оддай [35]. А колхозник тоді в нас получав 500-700 грам на трудодень, а у Феніні 300 грам давали... О! (Мовчить). Це мало було, бо сім'ї

великі. А трактористом коли я робив, я і трудоднів більше получав. Я, допустимо, у день получав по 3 – 4 трудодня, і мені на трудодень три кілограма давали, а в колхозі рядовий колхозник робить [36] – трудодень-півтора, до двох од сили... У скільки раз менше! І в нас давали п'ять рублів на трудодень [37]... (Пауза). Тягнув усю сім'ю... Кончив курси трактористів і до армії на тракторі робив. (Пауза.)

У 51-м году пішов в армію, а прийшов в 54-м. Три года я служив... От ми щас пощитаємо: май, іюнь, іюль, август, сентябрь, октябрь, ноябрь – три года і сім місяців в армії... Вот... (Пауза). А в армії служив розведчиком. Да... Когда прийшли в армію, проходили ми курс молодого бійця [38]. У военкоматі же всі дані записані були... хто ким був. Мене одбирають у танкове училище. А я, коли карантин там проходив, дивився, як танкістів муштрують, і як вони пушки драють. Кажу собі: «Туда я ні в коєм случае не піду!»... Питають у мене: «Рядовой Николай Яковлевич, по специальности Ви ким були на гражданке?». Я говорю: «Я на тракторі робив. Тракторист». «Значить, ми вас зачисляемо в танкісти». «Так я, – говорю, – ні одного класу не кончив. Я ні читать, ні писать не вмюю». «А як же Ви вчилися?» (Сміється). «Так і вчився. На прицепке їздив, а там буквы не надо знать». Вони: «Ну надо хоч читать...». «Я і букв не знаю... У нас большая сім'я була...». «Ну ладно. Тоді в розведку пойдьоте», – каже. «В розведку піду учиться», – кажу. А потом уже командири танкового училища і нашого училища кажуть: «Обдурив!», – і сміються. Я ж по спорту в дивізії, по бігу, первие места занімав! У мене і розряди були – первый, второй, третий! Капітан Меньшов у нас був фізрук.

Интер'юер: Я знаю, Ви служили у Прибалтиці...

Микола Якович: В Прибалтиці. Служив половину в Латвії зразу, потом в Литві, город Каунас. Кончав тоже у Латвії, город Добеле. Недалеко там Рига, Ліепая: через город траса була. Тоді я вже в роті служив і попав у механізований танковий полк, а при каждом полку – рота розведчиков. Я в розведке там був, був командиром бронетранспортного відділу... (Задумався).

В армії багато є що вспоминать... Це не надо записувать! (*Задумався. Потер потилицю*). У нас були тактичні заняття. В розведке, другой раз, йдемо дозором, а тактичні заняття – як... настояща війна йде! А ми, розведка, йдемо попереду полка на 20 – 40 кілометрів, а по рації... Ето щас! Якби тоді було, як щас, а тоді по рації сообщали. Було по двоє суток не їли: неможна доставить нам їду. І лісом йдемо, і селом йдемо... А строго-настрого не розрішали нам попросить поїсти в литовців. В то врем'я в дозорі було їдемо... Командир у нас був політичеськой часті... Я кажу: «Знаєш шо, огірків я накрив. Давай попросимо картошки в мундирах у литовців і хліба». (*Змінює голос*). «Нельзя ж!». «Товариш [39] капітан, ти їсти хочеш?». (Іншим голосом) «Хочу». «І я, – говорю, – хочу». А нельзя було ні в коєм случае! Бузять! Боже сохрани! Під'їжджаємо – хатинка стоїть на одшибі. В хату заходимо – «О! Заходіть! Заходіть!». Повна диму хата! Питають, хто ми: «Та тут у нас учення йде...». Ну як же збрехати, попросить? Капітан: «Ну ти вже, – каже, – проси!». Кажу: «Нам там уже надоєли еті різні консерви, – говорю, – тушонки всякі [40]. Картошечки у мундирах у вас немає? Зваріть нам картошечки в мундирах?». Бабка: «Щас! Щас картошечка буде». Я спросив у них, звідки вони... Бачу простяжки. Балакають по-руськи хорошо! Ну десь каверкають... Картошечки дали. Я кажу: «Ви ж і солі нам дайте, а то й солі нема». А огірки були... Так ми ото заїхали, наїлися картошки з соллю, хліба. Два дні, двоє суток не їли! (*Посміхається. Пауза*). «Одбой!», – по рації. Нам сообщили, в такому місці підвезли нам їсти... Кажу: «Слава Богу, хоть через двоє суток! Коли ми вже понаїдалися картошки!». Так ми ото покушали і знову в бой... (*Згадує*).

Інтерв'юер: Ясно... А гроші в армії Вам платили?

Микола Якович: Я получав тоді 210 рублів... 210 рублів, а солдат рядовий получав 30 рублів на куриво... Ну, всьо равно, на куриво в армії вони давали! Дають на зубну пасту... Давали на куриво махорку, но я її ніколи в армії не кури, а купляв собі сигарети. Мені на сигарети хватало... (*Пауза*)

В отпуск я приїжджав... Приїжджав, як заслужиш. Ето щас отпускають... (*Махнув рукою*). А тоді надо було, щоб бойова і полі-

тична підготовка була на «п'ятьорку», на «четьорку» – не попадеш. А я вже заслужив отпуск... Коли приїжджаю я з занять в 53-м году... Приїжджаю, коли дежурний докладає: «Николай, тобі срочна телеграма прийшла. Сильно болен отец». Там не такі телеграми як зараз, а завірена врачом! Командир роти сказав – ввечері принесли, а ночью зразу оформили. Командир роти каже: «Давай їдь!»... А десять днів дають... Я говорю: «Товариш капітан, а еслі прихвачу ще десяточок?». Він мені моргнув: «Гуляй! Я тут відрепортую». А в штабі теж наш донецкий, з Іловайська робив: «Їдь, – говорить, – Николай!». Поїхав. Так я дома був 40 днів: капітан сказав десять днів; пішов у военкомат – военкомат мені десять днів одмітив; і я ще десять днів остався. Приїжджаю і говорю: «Товариш капітан, каюсь, два дні ще не добув!». «Ну, надо було ще! Тут повний порядок», – він мені говорить. Ну, естествоно, я гостинця взяв із дому: кавун от такой привіз! (*Показує руками*). Водку не віз: там у военторзі взяв. Магарич надо ж ставить [41]! Який там магарич? Зібралися в каптьорке ілі в ленкімнаті [42] (*Згадує*)... Да, в ленкімнаті. Випили, закусили, поблагодарили... Я тобі скажу, хто у нас в отпуск їздив, десять днів – ніколи... Один тільки москвич у нас дисциплинований був: тютелька в тютельку приїхав. А то як поїде в отпуск – місяць немає! А дисциплина була страшна! Як шо [трапиться] – телеграму пошлють, і зразу приїде... (*Задумався*).

Тоді армія була! Боже сохрани, дедовщина [43]... Тоді щоб я обідив солдата! Етого у нас не було! Стараються молодого навчить... Яка дедовщина! Щас воно год прослужить і дедом себе щитає! А ми служили по чотири, по п'ять год, по сім год служили в морфлоті! Я в механізованих войсках прослужив три года і сім місяців. А еслі... забирають іще раньше... Мене забрали в началі мая, а брали тоді круглий год. Брали і в апрелі... В общем, з марта місяця починають, і йде мобілізація до января місяця, круглий год. А щас осінній і весінній призов. Например, Іван Семенович йшов у декабрі місяці, і він даже не дослужив. А хто попереслужував... Хто в авіації, там не три года, а чотири. Заместо чотирьох – і чотири з половиною, і чотири і сім і дев'ять місяців служили. Коли нас демобілізували,

указ вийшов, щоб авіація служила так, як і ми, по три года. Після демобілізації я поступив на стройку (як станція строїлася) [44]... Курси шофера я закінчив в армії. Пішов робити водителем машини на строїтельстві в 54-м году і робив до 57-го года. Потом я женився... (Пауза).

Інтерв'юер: *Розкажіть, як свадьбу гуляли.*

Микола Якович: Ми мало були знакоми. Я познайомився з Олександрою Григорівною, коли водителем робив, в 56-м году. Я пішов у село: селами дружили, в кіно ходили, на танці ходили. У Феніно хороші дівчата були, красиві. Туди ходили і новосветські хлопці, і з Горняка [45] приходили. Весною ми і познайомилися. Наверно, десь у маю. Літом ми почти й не бачилися. Ми тільки познайомилися, я їду в командировку в Волинську область, од границі польської 60 кілометрів, на вивозку буряків, а бабушка – в ларьок... Я ще за Луцьком був: як Донецьк нам тут, так і Польща там була, близько. Ми роз'їхалися... (Пауза). Звідти я приїжджаю в ноябрі місяці, а в неї торговля кончилася. Пішли сватать. На Рожество прийшли сватать Матрьона Павлована і Семен Петрович... У нас свадьба должна була бути 27 января, через двадцять днів свадьба. Поженилися... А раньше молодьож не гуляла на самій свадьбі. Тільки ввечері зібралися (вечір для молодьожі), випили по чуть-чуть, закусили – і в клуб пішли. Там молодьож гуляє. Старики приходять вдень, а молодьож – уже все. Щас скільки старих, скільки молодих. Тоді молодьож тільки увечері, а старики гуляли і неділю... В общем, поки кінчиться водка й закуска. Хазяїн об'являє: «Ні їсти, ні пити нема вже! Уходьте!» (Всміхається). В понеділок, поки діда й бабу продадуть... В разну одьожу перевдівать. Перевдівалися і в циганів, і в солдатів, і ото везуть бабу й деда. Дідів у селах мало, так бабу продають [46]. А тоді як бабу продадуть, всякі причуди... Роботи ніякої нема: тоді свадьби гуляли, в основному, зимою, після заговин [47], коли роботи не було... (Пауза).

От ми поженилися в 57-м году, і прожили ми з бабушкою почті 53 года... Нажили двое дітей. (Пауза). Як женився, пішов у колхоз робити. Проробив я в колхозі три года, а потом, як Наташа родилася в 60-м году, пішов

на станцію робити слесарем... Переселилися на Новий Свет в 64-м году. Там продали дом... (Згадує).

Іра, це як розказать, скільки я строївся! Мені один земляк каже: «Ми раз з марір'ю балакали, скільки Ніколай перестроїв хат! Це з скільки здоров'я надо!». Ой! Я як пацаном був, ми строїлися... Це ж немці хату спалили... Дерев не було: німці все попалили. Тільки з окопів і бліндажей надо було все це дерево тягати. Построїли – накрили. А чим же крять? Камишом! Тоді ж хати були з самана... Камишом ще й вкриті... А камиш видержував по сто лет! А горища були навалені вальками - потолки були теплими... Камиш отак ложуть (Встає з дивану і показує, як брали докучи очерет і клали на жердину). Кладуть пучками... Осока довга... Осокою зв'язують, беруть перевесла. Положили – прив'язали, і пішов далі і наверх... Як воно називалося, на шо чіпляли той камиш, я вже забув... І до кінця ведуть... І теплі були хати!

Інтерв'юер: *А що таке валики? Із чого робилися?*

Микола Якович: Глина із соломою! Глину місять, а потом вилами береш, скільки ухватив, і кинув на чердак. Додають полову і валькують, потом змазують, потім поновляють мелкім кінським кізьяком. І так же і в хаті тоді мазали. І гвоздь держався! А шас як стукнеш – і одвалиться! Саман тоді робили як шлакоблок – прочний і не піднімеш... А як раньше строїлися, літ сто назад – самі глину добували. Вона є тут і півметра, і менше. А строїли біля річки, щоб можна було воду носити. Закопують отаке кругле кільце, кругом хати, щоб коней ганять. Землю шар знімуть, а глину копають, воду туди, щоб гонять коней, і бричкою глину довозять. Станеш на віжках – і пішов: «Но!». Ходять, топчуть глину... Так саман робили. Полову туди добавляли, солому... А вальки на хату – то і так місили: люди замісять брички три глини, залазять наверх і кидають. Тоді прочне все було! І мороза ж були! При немцах, як война, був мороз 40 градусів! Були і більше! А топили бур'яном і підсолнухом. Шляпки позрізають з нього, а стовбури остаються... Наготуєш скирду підсонухів, і топиш... Тоді ж немці повирубували усі сади! Після війни їздили у шахтарів куплять вугіль. Потім возить стали...

Так ото скільки хат я строїв! За свою жисть багато, багато... Тут строївся... Ну на Новом Светі я не буду казати: я в армії тоді служив. На Олександріївці строївся, у Феніні строївся і тут. Ми ж у 57-м году, як поженилися, купили одну хату, «коробку»: нічого не було, полів не було, стіни не поштукатурені... День і ніч строїв! У 64-м году сам строївся... Ну, построїлися і стали вже жити слава Богу! (*Пауза*). Ішов прогрес, стали вже непогано жити. З 60-го по 90-й год вобщє хорошо жили. Тоді такої політики не вели. Ніде не було політики. Газети читали і знали все. Не було, як шас по телевизору, спорять [48]... Тоді всякі кружки організовували, концерти, кіна... Тоді жисть була – лучше не надо! (*Пауза*). Проробив на станції 27 лет... 27 лет получається? Да, почти до 87-го року. От первого до п'ятого розряду дійшов без спеціального образования [49]! У мене образование – тракторист і шофер... (*Замовчав*).

Інтерв'юер: **Я подивилася на Ваші медалі, але серед них немає партійних нагород...**

Микола Якович: Да, п'ять пам'ятних знаків і медалей... Од Московського горсовета получав награди [50]. Я не їздив у Москву, все присилали: премію і нагороду. А партія... Ні в якій я партії не состояв, ні в якій я банді не служив! Був безпартійним, а шас віра тільки в комуністів. Тоді я не хотів. Якби я в партію вступив, може, яким-то і начальником вибився. Мене тот... тягнули в партію все врем'я, приглашали. Як в колхозі робив, був членом правління, робив председателем ревізійної комісії, був у почоті... Посилали в партшколу [51] вчиться, но я не соглашався, потому шо той партії не довіряв: много було мошенників. Я честно любив работать... Много таких було ледарів, а їх видвигали, і вони незаслужено получали премії, нагороди. Я був проти етого і не дуже рвався, і був все врем'я рядовим колхозником і робочим... (*Пауза*). І пенсію заробили хорошо в то врем'я: 132 рубля при зарплаті 300 рублів, в то врем'я. І, на кінець, вийшли на саму низьку пенсію. Спасибі демократії [52], шо ми такі тяжкі годи прожили, а вони нам таку пенсію дали! Зрівняли з тими, хто ні дня не проробив, а більшу пенсію получают, чим ми... (*Зітхає. Мовчить*).

Я все сприйняв так: комуністи предали советську власть, здали Росію і Україну, весь

Советський Союз. І шас так думаю. Ленін як говорив: «Ми победіли. Революція победила... Революція... Якщо, – говорить, – серед комуністів заведуться капіталісти [53], очень трудно буде бороться з цим». Так воно і получилось. Серед комуністів дуже багато було вредителей із буржуазних [54]... Повлазили у власть, вредили, не надавали розвиватися Советському Союзу. Взять, допустимо, 33-й год. Вони ж зробили іскусственный голодомор! Хто зделав? Куркулі [55]! Вони в государство хліб не отдавали, а його у річки висипали, в колодязі (це мати мені казала), щоб хліб у государство не йшов. Производственники не померли, а вмерли труженники полей, селянство померло... У селському хазяйстві хліб забрали, а на производство дали. Там ввели карткову систему [56]. Твій дед Яшка... Він одразу з села пішов на шахту робить. Он получав хлебушек і на нас, і на себе. Уже ми як-то пережили голод. А некоторые лодарі, які не йшли нікуди, померли з голоду. Єсть і трудяги померли. Це зависило від людей. Мати казала, тут небагато людей померло в 33-му. Багато людей померло в 19-м году і у 21-м. В 21-м году, мати казала, такий був неврожай і суховій! Як почав дуть восточний вітер і дув три місяця, аж земля полопалася. Пшениця отака виросла (*Показує яка*) і така й осталася. А в 33-м году чога голодомор зделали? Була у нас коллективізація в 30-х годах, і буржуїв ето і заіло. Врожай був не дуже хороший, середенький урожай. А тут началася коллективізація... Як кажуть: «Зганяли у колхозы» [57]. А як було – по желанію зганяли. Землю на душі розділили... Це ж земля розділена була ще після революції, у 18-м году. Декрет, Леніном підписаний, «О земле»...

Колхоз – зміна у хорошую сторону. Мати тоже зразу не хотіла йти в колхоз. Своя ж земля була, розділили на душі. Сім'я велика... День молотимо – ніч віємо. Ні дня, ні ночі не бачили. А потом на все плюнули і пішли в колхоз. «У колхоз як пішли, – каже, – народилися як на світ. Тут, – каже, – ми поробили – і все». Каже, і столові були, і діти були определённі: тоді у колхозах були дит'ясла. Прийдеш – оддыхаєш, і не клятий-не м'ятий [58]. А коли самі із землею воловодилися – день молотимо, ніч віємо... Зима прийде – з худобою надо вправляться: то вичищай, то давай їсти... І не в каждого була молотарка!

А брали у кого? У куркулів брали. Віялку брали ночцю, молотарки тоже брали... Розплотися з буржуем за молотарку, і тобі нічого не остається. У колхози пішли – як на світ понароджувалися! От і кажуть: «Колхози, колхози...». А щас роблять на хазяїв... До 50-х років скільки одстроїли городов і сел розбомблених! А щас за 18 лет усе розламали! До 80-х які построїли в колхозах ферми! І дойка стала механічна, стали колхозників возить на автобусі, піши ніхто не ходив. Поїлки були, і все було механізоване. Стали колхозники жити хорошо. В колхозах построїли Дом культури [59]. От! (Пауза).

Я хочу ще сказати за сельське хазяйство. Неплохо було. Як почалася «перестройка» [60]... Десь у 85-86-м году, як Горбачов став, стало все «йти по плану», як він виступав по телевизору. Говорить: «Потерпіте! Всьо їдьоть по плану!». А ці хлопають ушами і думають, може і правда, все буде лучше... Стали скот різати, колхози валять. Поламали сельське хазяйство! Деревню всю розвалили! Після війни такого не було! Після війни не було! Віками голодний тебе не трогає. Ідеш 20-30 кілометрів на базар, і ніхто тебе вікам не грабить, і не боялися. Шоб хто тебе тронув ограбив і десь шось ворував – такого не було! Був порядок тоді. Єслі ти вкрав кілограм хліба, то получиш два ілі три года [ув'язнення]. Щас жизнь страшна. Нам шо ж не обідно, шо ми строїли-строїли, робили-робили і шо ми заробили?! І вийшли на таку пенсію! Тоді наша пенсія була «потолок» – 132 рубля! Тоді її хватало. На рубль ти підеш три літри молока купиш за 60 копійок, буханку хліба за 20, 15 копійок батон і ще 5 копійок останеться. І це на рубль! Ми думали підемо на пенсію, і хорошо будемо получати! А тепер є роблять і пенсію получають, і зарплату, причому немало. А в нас тоді був «потолок» 300 рублів і три года переробітки...

Інтерв'юер: *Все ж таки, які роки були найщасливішими для Вас?*

Микола Якович: Самі щасливі годи були до армії... Молоді годи... І в армії непогано. Я шо хочу сказати, і война була, і все равно... Лучше б я ходив за хлібом за 20 кілометрів, чим так як щас... Нас щас стариків морально убивають! Довольний только своїми дітьми і онуками!

Примітки

1. **Метрики поміняти** – під час війни погоріли всі метрики, тому значна частина сельського населення, користуючись нагодою, змінила дату народження у нових документах на таку, щоб уникнути армії, примусових робіт у Німеччині, тощо.

2. **Шоб в Германію даже не брали** [Шоб до Німеччини навіть не забрали (рус.)] – йдеться про вивіз молоді до Німеччини на примусові роботи на виробництві, у сельському господарстві, тобто у якості оstarбайтерів під час Другої світової війни 1939-1945 рр.

3. **Феніно, або Олександрівка-2, Старобешевського району** – село, яке існувало неподалік від смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., назване в народі на честь пана Феніна, який володів ним; було покинуте місцевими мешканцями через будівництво греблі і золівідвалу, знищено на кінець 1990-х років

4. **Старобешевський район** – адміністративно-територіальне утворення на південному сході Донецької області. На півночі район примикає до земель м. Донецька, на заході межує з Волноваським районом Донецької області, на сході – з Амросієвським, на півдні – з Тельманівським районом. У південно-східній частині його межа збігається з державним кордоном України й Росії. Старобешівський район було засновано в 1923 у складі Юзівської округи.

5. **Колхоз** [Колгосп (рос.)] (скорочення: *колективне господарство*) – об'єднання селян для колективного ведення сельського господарства на основі усупільнених засобів праці; результати праці також розподілялися спільним рішенням учасників. Створення колгоспів було проявом політики колективізації, рішення про яку було прийнято на XV з'їзді ВКП (б) 1927 р. і яка проводилася в СРСР наприкінці 1920 - на початку 1930-х рр.

6. **Семілетка** [Семирічка (рос.)] – у СРСР 1920-50 рр. неповна середня загальноосвітня школа з сімома роками навчання, яка виникла в 1921 р., а в 1958 р. була перетворена на восьмирічну школу. Після закінчення семирічної школи можна було продовжувати навчання в середній загальноосвітній школі, середніх спеціальних і професійно-технічних навчальних закладах.

7. **Сталінська область** – адміністративно-територіальна одиниця в Україні, утворена 3 червня 1938 р., коли зі складу Донецької області виділили Ворошиловградську і Сталінську область. 9 листопада 1961 р. перейменована на Донецьку область.

8. **Он отличником бил** [Він був відмінником] – бути відмінником означає «навчатися на відмінні оцінки», тобто на оцінку «5» за п'ятибальною шкалою, яка існувала в системі освіти СРСР; до відмінника ставилися з особливою повагою.

9. **Палкін Хутір** – хутір, місцевість у Старобешевському районі Донецької області, яку населили два брата Палкіни – Панкрат і Трохим – у 1918 р. Хутір затопило під час будівництва Старобешевської ГРЕС; зараз це територія залізничної станції смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл.

10. **Два года під окупацією** – йдеться про окупаційний режим 1941–1944 рр., що було встановлено на території УРСР під час Великої Вітчизняної війни; територія сучасної Донецької області була під окупацією 2 роки – 1941–1943 рр.

11. **Часть отдавали немцам у государст-во, а часть собі оставляли на пропитання** – під час окупаційного режиму населенню було наказано виконувати встановлені німцями норми поставок м'яса, молока, зерна, фуражу і т.д. для німецької армії.

12. **В то время, когда русские отошли** – мова йдеться про початковий етап Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., коли під час наступу німецької групи армій «Південь» територія Донецької області була окупована німецькими військами (жовтень 1941 р.).

13. **Кальміус** – ріка рівнинного типу, що протікає по території Ясинуватського, Старобешевського, Тельмановського і Новоазовського районів Донецької області; впадає в Азовське море.

14. **Самі наступали, а самі здаду окопи рили, тільки рили не немці, а ми** – йдеться про зимову кампанію 1941–1942 рр. і про створення оборонної лінії по Кальміусу, а також Міус-Фронту

15. **Когда уже отступление у 43-м году, немці заімали тут оборону. Укрепленіє било, тут сільное било укрепленіє** – мова йде про Донбаську операцію 13 серпня – 22

вересня 1943 р. і про укріплену оборонну лінію на цій частині фронту

16. **Горбачово** – мається на увазі смт. Горбачово-Михайлівка поблизу смт. Новий Світ, яке адміністративно підпорядковується Донецькій міській раді

17. **«Яйця, курка, молоко – Германія да-леко»** – приказка, поширена серед селян Донбасу, яка характеризувала грабіжницьку політику окупаційної влади щодо селян (поставки продуктів).

18. **Везовський хутір** – місцевість у Старобешевському районі, яка отримала назву від родини Везовських, що там проживали

19. **Відтіль як відступали** – йдеться про відступ німецької армії під час Донбаської операції 13 серпня–22 вересня 1943 р.

20. **Бешево** – стара назва (з 1779 по 1896 р.) смт. Старобешево Донецької області на південному сході Донецької області, адміністративний центр Старобешевського району; розташоване на правому березі Кальміусу, біля р. Камишевахи і засноване греками.

21. **Комуністка** – член ВКП (б) – Всесоюзної комуністичної партії більшовиків; бути комуністом на окупованих територіях було досить небезпечно: німці здійснювали терор по відношенню до них

22. **Новосьоловка** [Новоселівка (рос.)] – село на північному заході Старобешевського району

23. **Потом руськіє прийшли** – мова йде про події після 22 вересня 1943 р., коли Донбас було звільнено від окупації

24. **П'ять год ї шукали... Приходять, говорят, жила з немцем** – у СРСР співжиття з представником німецької влади чи армії під час окупаційного режиму вважалось проявом колабораціонізму і каралося законом.

25. **З тих старих учителів ніхто не остався** – всі вчителі пішли на фронт і не повернулися після війни.

26. **Як стали немці оборону заімають** – йдеться про оборону операцію групи армій Манштейна під час Донбаської операції.

27. **Новий Світ** [Новий Світ (рос.)] – селище міського типу в Старобешевському районі Донецької області на лівому березі Старобешевського водосховища, засноване 1954 р. під час будівництва Старобешевської

ТЕС. В 1939 –1940-х рр. це було невелике поселення хуторського типу.

28. *Сталіно* – назва м. Донецьк у 1924-1961 рр.

29. *Комсомольськ* – місто районного значення в Старобешевському районі Донецької області на р. Кальміус; до 1949 носило назву Каракубстрой.

30. *Обільне* – село в Старобешевському районі на південний захід від смт. Старобешеве.

31. *Кукурузяники* – розмовна назва радянських літаків сільськогосподарської авіації Полікарпов У-2 і АН-2.

32. *ФЗО (рос.)* – нижчий тип професійно-технічної школи, фабрично-заводського навчання, створена на основі фабрично-заводських училищ, до якої брали молодь 16 – 18 років із любою загальноосвітньою підготовкою; існувала в 1940 – 1963 рр. Учні знаходилися на повному державному забезпеченні і протягом 6 місяців отримували робочу масову професію.

33. *Кого забрали в 41-м тих більше вернулося, а кого в 43-м - молодих мало вернулося* – йдеться про мобілізацію до лав радянської армії в 1941 р., коли брали чоловіків 18-50 років, і в 1943 р., коли забирали до армії і 16 – 17-річних хлопців.

34. *«Хорошо» здаш – 40 трудовнів, на «п'ятьорку» здаш – 50, на «тройку» – 30 трудовнів* – залежність плати від успішності.

«Хорошо» [добре (рус.)] – оцінка «добре», рівна відмітці «4» за п'ятибальною шкалою.

П'ятьорка [п'ятірка] – відмінна оцінка, рівна відмітці «5» за п'ятибальною шкалою.

Тройка [трійка (рус.)] – оцінка «задовільно», рівна відмітці «3» за п'ятибальною шкалою.

Трудодень – одиниця обліку затрат праці і розподілення доходів за працею в колгоспах, переважно до 1966 р.

35. *Врожай* – не врожай, а три кілограми пшенички оддай – народна приказка; тут: трактористам видавали по три кілограми пшениці на трудодень незалежно від врожаю та ін.

36. *Рядовий колхозник [колгоспник (рос.)]* – термін, який вживається для позначення не пов'язаного із відповідальною працею працівника колгоспу; такого, що нічим не відрізняється від інших; звичайного колгоспника.

37. *Давали п'ять рублів на трудодень* – трактористам виплачували гроші за роботу, на відміну від інших колгоспників, які отримували пшеницю за трудодень.

38. *Курс молодого бійця* – початковий період проходження служби за призовом в радянській армії; частіше в навчальному підрозділі.

39. *Товариш* – за радянської влади: типічне звернення до людини; часто «товариш» вживалося перед званням, посадою, прізвищем, професією, як тут «товариш капітан».

40. *Надоеді еті різні консерви, тушонки всякі [Набридли ці різні консерви, тушонки всякі (рус.)]* – основним різновидом їжі у військових частинах Радянського Союзу були консерви, тушонка (консервоване тушковане м'ясо) і каша; щоденне їх вживання, безумовно, набридало.

41. *Магарич надо ж ставить* – традиційно в радянській армії після повернення солдата з відпустки влаштовувалося частування командного складу військової частини або однополчан.

42. *Ленкімната (Ленінська кімната)* – в СРСР приміщення в школах, піонерських таборах, на виробництві, в казармах військових частин, призначене для проведення дозвілля солдат і політичної підготовки.

43. *Дедовщина (рос.)* – в армії: від слова «дід» – солдат, який давно служить в армії; нерівноправна й зневажлива поведінка солдат, що давно служать в армії, до новобранців

44. *Станція строїлася* – мова йде про Старобешевську ТЕС – конденсаційну електростанцію поблизу смт. Новий Світ Старобешевського району Донецької обл. Будівництво розпочалося 1954, на повну міць станція введена в 1967 р.

45. *Горняк [Гірник (рос.)]* – місто районного значення в Донецькій області поблизу залізничної станції Цукуриха, на р. Вовчий, підпорядковане Селидовській міській раді.

46. *Дідів у селах мало, так бабу продають* – респондент поясняє, що внаслідок війни в селах залишилися самі жінки, тому на весільних ігрищах жінки-родички молодят одягалися у незвичне вбрання, роз'їжджали селом і влаштовували якісь сценки, як от продаж за символічну плату чи за щось інше родичок наречених.

47. *Свадьби гуляли, в основному, зимою, після заговин* – йдеться про весілля після Різдяного посту, бо тоді вже не діяли обмеження щодо вживання скоромної їжі і заборона вінчання.

48. *Тоді такої політики не вели. Ніде не було політики. Газети читали і знали все. Не було, як щас по телевізору, спорять* – респондент порівнює телебачення 1970-80-х рр. із 2000-ми рр., підкреслюючи, що з'явилося чимало політичних шоу, дебатів, програм; на думку респондента, на сучасному телебаченні занадто багато політики

49. *От першого до п'ятого розряду дійшов без спеціального образования* – йдеться про реальне кар'єрне зростання (підвищення професійної кваліфікації) без необхідної для цього освіти

50. *Од Московського горсовета получил награду* – респондент отримував нагороди від Московської міської ради через те, що вона здійснювала керівництво Старобешевською ТЕС, яка тоді їй підпорядковувалася.

51. *Партикола* – йдеться про Вищу партійну школу КПРС (ВПШ) – вищі навчальні заклади в СРСР у 1946-1991 рр. для підготовки керівних партійних і радянських кадрів, а також керівників ЗМІ.

52. *Спасибі демократії* – респондент іронізує з приводу встановлення демократичного режиму на пострадянському просторі, звинувачуючи систему влади у недбалості й байдужому ставленні до старшого покоління.

53. *Капіталісти, буржуазні [елементи], буржуї* – зневажливе кліше радянської пропаганди: це панівний, експлуаторський, керівний клас капіталістичного суспільства: клас капіталістів, власників засобів суспільного виробництва, які використовують найману працю

54. *Серед комуністів дуже багато було вродителей із буржуазних* – респондент по-

яснює всі нещастя СРСР шкідницькою діяльністю буржуазії, як це було нав'язано радянською пропагандою. Під шкідництво підпадав активно і таємно проведений саботаж якоїсь справи її противниками. Звинувачення у шкідництві були широко поширені в СРСР під час сталінських репресій.

55. *Куркулі* – заможні селяни, які використовують найману працю, можуть утримувати торгівельно-промислові заклади, займатися лихварством, сільська буржуазія Поняття має дуже негативний відтінок, хоча досить чіткого визначення немає; під кліше «куркуль» часто попадали селяни середнього достатку.

56. *Карткова система* – система постачання населення СРСР товарами народного вжитку в умовах дефіциту, за якою товар можливо було придбати за гроші лише за наявності талону (картки) з нормою споживання товару протягом місяця. У даному випадку йдеться про карткову систему, введenu з липня 1941 по грудень 1947 рр.

57. *Зганяли у колхози* – кліше, прийняте в сучасній історіографії; мається на увазі примусовий тотальний згін людей до колективних господарств, проти їхньої власної волі.

58. *Не клятий – не м'ятый* – приказка, яка вживається для характеристики стану людини, коли вона не втомлена тяжкою працею і має час відпочити

59. *Дом культуры* – клубний заклад, центр культурно-масової і просвітницької роботи в СРСР.

60. *«Перестройка» [Перебудова]* – період в історії СРСР в 1985-1991 рр.: процес докорінної зміни економіки і суспільної свідомості, направлений на розвиток демократії і гласності, на закінчення «холодної війни».

Додаткова інформація про респондента:

Місце проведення: смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., Україна; домашня обстановка.

Дата проведення: 21.11.2009.

Час початку й закінчення інтерв'ю: 15:19 – 16:36; 17:22 – 18:20.

Тривалість: 2:05:11.

Прізвище, ім'я, по-батькові: Колосар Микола Якович.

Рік народження: 1931.

Місце народження: с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

Професія: слюсар котельних установок

Освіта:

1937-1941 – середня школа с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

1941-1943 – середня школа поселення Палкін Хутор Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

1947 – фабрично-заводські курси смт. Старобешево Донецької обл., УРСР.

1948-1949 – курси трактористів у смт. Старобешево Донецької обл., УРСР.

1965-1968 – вечірня школа смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., УРСР.

травень 1951 – листопад 1954 – шоферські курси (м. Каунас Литовська РСР).

Місця роботи:

1949-1951 – колгосп «День урожаю» (смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР); тракторист.

1954-1957 – автомобільно-транспортна контора Старобешевської ГРЕС (смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР); шофер.

1957-1960 – колгосп «Котовський» (с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР); будівельник.

1960-1986 – котельний цех Старобешевської ГРЕС (смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., УРСР); слюсар 5 розряду.

З 1986 – на пенсії.

Безпартійний.**Географія:**

1931- травень 1941 - с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

Травень 1941- травень 1951 – поселення Палкін Хутор Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

травень 1951 – листопад 1954 – служба в армії: Механізовані війська Розвідча рота; командир бронетранспортного відділу (м. Добеле Латвійська РСР; м. Каунас Литовська РСР).

1954-1957 – смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

1957-1964 – с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

З 1964 – смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., Україна.

Нагороди:

6.04.1970 – Ювілейна медаль «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения Владимира Ильича Ленина».

16.12.1974 – Почесний знак «Победитель соцсоревнования 1974 года».

15.12.1980 - Почесний знак «Победитель соцсоревнования 1980 года».

6.06.1986 – медаль «Ветеран труда» від імені Президії Верховної Ради СРСР рішенням московської міської ради народних депутатів за довголітню добросовісну працю.

14.07.1995 – Пам'ятний знак «50 років Визволення України».

19.01.1996 – посвідчення учасника бойових дій.

Волошинови: «І німці бувають хороші і наші бувають противні! Ще хуже німців!...»

АННА ВОЛОШИНОВА

Волошинов Володимир Павлович, 1931 р.н.; штатний електрик, механізатор на шахті, прохідник, пенсіонер. Волошинова Віра Петрівна, 1939 р.н.; няня, снітарка в лікарні, пенсіонерка. Волошинова Любов Павлівна, 1935 р.н.; банщиця на шахті. Тема «Воєнне дитинство».